

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จิตรกรรมฝาผนังไทยเป็นมรดกทางศิลปกรรมของชาติอย่างหนึ่งที่แสดงความงดงามจากเรื่อง รูปทรง สี ปริมาตร และการจัดองค์ประกอบ เป็นภาพที่สะท้อนชีวิตจิตใจ ความรู้สึกนึกคิด ขนบธรรมเนียมประเพณี สังคมและสิ่งแวดล้อม จิตรกรรมฝาผนังเป็นศิลปะที่มีความวิจิตรงดงามประณีตละเอียดอ่อน แฝงไว้ด้วยอารมณ์และความรู้สึกอย่างลึกซึ้งที่มีมาแต่โบราณ นิยมถ่ายทอดเรื่องราวที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเรื่องอดีตพุทธ พุทธประวัติ ชาดก เรื่องไตรภูมิ ฯลฯ และเขียนกันมาทุกยุคทุกสมัยเพื่อเป็นพุทธบูชา ภาพเหล่านี้ส่วนใหญ่จะปรากฏอยู่ตามผนังอาคารทางพระพุทธศาสนา เช่น โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ หรือแม้แต่ในคูหาองค์ปราสาท รวมทั้งอาคารต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นเนื่องในพุทธศาสนา

จิตรกรรมฝาผนังไทยเป็นงานศิลปกรรมที่มีคุณค่ายิ่งของคนไทยที่ควรแก่การศึกษาทั้งทางด้านประวัติศาสตร์และสุนทรียศาสตร์ ดังที่ เชื้อ สาริมาน (2515) ได้กล่าวว่าผลงานจิตรกรรมฝาผนังมีคุณประโยชน์หลายประการทั้งทางด้านหลักวิชาการ แบบอย่างฝีมือช่าง และเป็นหลักฐานอันสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่ถ่ายทอดสภาพชีวิต สังคม ความเป็นจริงในสมัยนั้น ดังนั้นภาพจิตรกรรมฝาผนังจึงเปรียบเสมือนเอกสารที่จารึกเรื่องราวต่าง ๆ เช่น ชีวิตความเป็นอยู่ จารีตประเพณี ลัทธิศาสนาอันสืบเนื่องมาแต่โบราณ ชมพูนุท พงษ์ประยูร (2515) เป็นอีกผู้หนึ่งที่สนใจศึกษาเรื่อง จิตรกรรมฝาผนังของไทยได้เขียนหนังสือเรื่อง "จิตรกรรมและภาพลายเส้นในประเทศไทย" ได้แสดงความคิดเห็นที่สอดคล้องกันว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังไทย นอกจากมีคุณค่าในทางศิลปะแล้ว ยังเป็นหลักฐานจารึกสำคัญ ที่มีเรื่องราวสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นไปทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ลัทธิศาสนา วัฒนธรรม และจารีตประเพณีที่มีมาแต่สมัยโบราณได้เป็นอย่างดี เช่นเดียวกับ สน สีมাত্রัง (2522) กล่าวว่า งานจิตรกรรมฝาผนังไทยถือเป็นงานศิลปกรรมอันสะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมไทย ซึ่งมีการพัฒนามาในประวัติศาสตร์อันยาวนานและแสดงให้เห็นถึงความสามารถทางพุทธปัญญา สภาพจิตอันแน่วแน่และมั่นคง ตลอดจนฝีมืออันสูงส่งของช่างไทย ซึ่งเป็นผู้สร้างสรรค์งานเหล่านี้ขึ้นมา

จึงกล่าวได้ว่าการศึกษาศิลปะจิตรกรรมฝาผนังไทย ที่มีวิวัฒนาการสืบทอดกันมาหลายร้อยปี จนมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง นอกจากจะทำให้เกิดความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของศิลปะไทย อันดีงามแล้ว ได้ชี้ให้เห็นคติความเชื่อ ความศรัทธา ความตั้งใจของช่างเขียนในการถ่ายทอดผลงาน แสดงให้เห็นภูมิปัญญาของช่างที่บันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม ให้ทั้งความรู้ ความเพลิดเพลิน คติเตือนใจ และสุนทรียภาพอันประณีตละเอียดอ่อน นอกจากนี้ยังนำมาซึ่งการ ส่งเสริมและอนุรักษ์ไว้เพื่อสืบทอดแก่อนุชนรุ่นหลัง เป็นมรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมของชาติที่ สะท้อนให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของสังคมในอดีต ทั้งด้านการเมือง การปกครอง การประกอบ อาชีพ ประเพณี และวัฒนธรรมอันเก่าแก่ ตลอดจนการป้องกันตนเองและถิ่นที่อยู่อาศัยจากการรุกราน และภัยธรรมชาติ ทำให้จิตรกรรมฝาผนังไทยเป็นงานศิลปกรรมที่มีคุณค่ายิ่ง

ในด้านความสำคัญของจิตรกรรมฝาผนังไทยนั้น นับได้ว่ามีคุณประโยชน์หลายด้าน ทั้งด้าน การศึกษา การค้นคว้าวิจัย เป็นแบบอย่างทางศิลปะ สะท้อนเรื่องราวของบรรพชน สามารถกล่าว ได้ว่าจิตรกรรมฝาผนังไทยที่ยังเหลือทั้งร่องรอยให้เห็นอยู่จนถึงปัจจุบัน ถือได้ว่าเป็นตำราที่จารึก ไว้ด้วยเรื่องราวอันเป็นจริง เทียบได้กับหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดี เช่นเดียวกับการจารึก ไว้ด้วยอักษร สิ่งที่บรรพชนแฝงบรรจุอยู่ในจิตรกรรมฝาผนังประมวลรวบรวมไว้ซึ่ง จาริตประเพณี ระเบียบแบบแผนที่มีในอดีต (วรรณิภา ณ สงขลา, 2528) ด้วยเหตุนี้จิตรกรรมฝาผนังไทยจึงเป็น ของมีค่า ถือเป็นหลักฐานสำคัญของชาติที่เปี่ยมล้นไปด้วยคุณค่าทางศิลปะ และศิลปวัฒนธรรมที่มีองค์ ประกอบสำคัญหลายประการ (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2539) ดังเช่น จิตรกรรมฝาผนังมีจุดกำเนิดหรือ มูลเหตุการสร้างที่เป็นเหตุเป็นผล เป็นการยกย่องเชิดชูศาสนา วรรณคดี และพระมหากษัตริย์ โดยจะแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติหรือชาดก ส่วนวรรณคดีนั้นเลือกแสดง เฉพาะวรรณคดีที่มี ชื่อเสียง เช่น สังข์ทอง สุวรรณหงส์ รามเกียรติ์ เสริมพระบารมีพระมหากษัตริย์ก็เป็นการแสดง เรื่องพงศาวดาร หรือภาพเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ใน การประดับตกแต่งเพิ่มความสำคัญและความสวยงามของอาคาร หรือสถาปัตยกรรมนั้น เช่น โบสถ์ วิหาร ย่อมทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและเกิดจิตสำนึก ในเรื่องราวของภาพจิตรกรรมฝาผนัง เหล่านั้นต่อผู้ที่พบเห็น ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นสื่อประกอบคำสอนในพุทธศาสนา เป็นผลทำให้เกิด ความเข้าใจในพุทธประวัติมากยิ่งขึ้น จากที่กล่าวข้างต้นช่างเขียนผู้สร้างงานจิตรกรรมฝาผนังได้ ถ่ายทอดเรื่องราวของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ได้อย่างสมบูรณ์แบบ โดยช่างจะแสดงออกให้เห็นความ แตกต่างกันทั้งสิ้น การเน้นความสำคัญ เครื่องแต่งกายเช่น ถ้าเป็นพระมหากษัตริย์ก็จะใช้สีสดใส วดดอย่างประณีต มีการตกแต่งอาภรณ์อย่างตระการตา ถ้าเป็นบ่าวไพร่ก็จะใช้สีคล้ำลง เสื้อผ้าก็ ธรรมดา นอกจากนี้ช่างเขียนได้สอดแทรกอารมณ์ของตนเองชุกช่อนไว้ด้วย โดยแสดงออกเกี่ยวกับ เรื่องเพศ (Erotic Art) ซึ่งไม่ใช่ภาพลามกอนาจารแต่อย่างใด ในเวลาเดียวกันก็เป็นการ

สอนเพศศึกษาในทางอ้อมอีกสถานหนึ่งด้วย (Sex Education) สิ่งเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นการแสดงออกของช่างภายใต้จิตสำนึกที่ออกมาในแง่ของความขบขันที่ดูไม่น่าเกลียด (สมชาติ มณีโชติ, 2529)

จิตรกรรมฝาผนังเป็นเรื่องราวของความศรัทธาที่ช่างผู้เขียนจิตรกรรมฝาผนังทำขึ้นด้วยความเลื่อมใสในพุทธศาสนา มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ผลบุญกุศลเป็นสำคัญ ช่างจึงใช้ความสามารถและสมาธิอย่างแรงกล้าในการสร้างงานเพื่ออุทิศเป็นบุญกุศล ดังนั้นผลงานที่สำเร็จออกมาจึงเป็นการบรรยายบันทึกความจริงใจโดยไร้สิ่งอื่นใดเคลือบแฝง (สันติ เล็กสุขุม, 2533)

จิตรกรรมฝาผนังมีกระบวนการทำงานที่สลับซับซ้อน วัสดุอุปกรณ์ส่วนใหญ่นำมาใช้ในการสร้างงานได้มาจากธรรมชาติทั้งสิ้น ทั้งนี้มีได้นำสิ่งที่ได้มาจากธรรมชาติมาใช้ได้ทันทีทันใด หากแต่ต้องนำมาปรับปรุง ดัดแปลง ด้วยวิธีการที่ซับซ้อนจึงจะใช้ได้ เช่น ต้องนำเปลือกกระดังยามาทุบทำแป้งเพื่อใช้เขียนต้นไม้ ใช้ขนหิวมาทำพู่กัน ตลอดจนการใช้ใบไม้ เปลือกไม้ ดิน มาทำเป็นสีเป็นดิน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเพียรพยายามของช่างไทย ทั้งยังรวมถึงการออกแบบให้ประสานกลมกลืนกับเรื่องราว พบว่าจิตรกรรมฝาผนังหลายแห่งถึงแม้จะเป็นเรื่องราวเดียวกัน ตอนเดียวกัน แต่รูปแบบที่ช่างเขียนขึ้นจะจัดองค์ประกอบไม่ซ้ำกันในรายละเอียด (สมชาติ มณีโชติ, 2529)

ด้วยเหตุผลหลายประการเพราะความเพียรพยายามของช่างไทยนี้เอง ทำให้จิตรกรรมฝาผนังในแต่ละแห่งมีความประณีต วิจิตรบรรจง เป็นผลงานศิลปกรรมที่มีคุณค่า ทั้งด้านรูปแบบเนื้อหา และกระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน ทำให้ได้รับการยกย่องให้เป็นตัวอย่างของความเพียรพยายามของมนุษยชาติ

จิตรกรรมฝาผนังเป็นการบันทึกเรื่องราวร่องรอยของอดีต ที่ปรากฏอยู่ในผลงานอันเป็นประสบการณ์เต็มที่ถูกแสดงออก ช่างถ่ายทอดด้วยวิธีการสังเคราะห์ (Synthetic Art) และถ่ายทอดลักษณะท้องถิ่นนิยมหรือชาตินิยม (Nationalism) ซึ่งช่างจะนำสิ่งแวดล้อมที่อยู่ใกล้ตัวเองถ่ายทอดลงในภาพที่ตนสร้างขึ้น ด้วยเหตุนี้พบว่าภาพพุทธประวัติหรือภาพชาดก จะแสดงเรื่องราวชีวิตประจำวันของชาวบ้านสามัญชนธรรมดาประกอบด้วย เพราะสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัวของช่างจะเป็นประสบการณ์เบื้องต้นที่ถูกบันทึกลงบนจิตรกรรมฝาผนังอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

จิตรกรรมฝาผนังเป็นเครื่องกลมเกลวจิตใจ เรื่องราวที่ปรากฏอยู่ตามพุทธสถานทั่วไปเป็นพุทธศิลปะที่สะท้อนเหตุการณ์ในอดีตและปัจจุบัน แฝงไว้ด้วยคติธรรม เป็นหลักการสอนนิมิต "มหาปทานสูตร" ที่ว่าด้วยความสุขของมนุษย์จะเกิดขึ้นได้นั้นอยู่ที่การกระทำ ซึ่งให้เห็นถึงผลดีและผลเสียในเรื่องของกฎแห่งกรรม เช่น ภาพนรกสวรรค์ ตลอดจนแสดงให้เห็นถึงความเป็นจริงในการดำรงชีวิตมนุษย์

จิตรกรรมฝาผนังเป็นเครื่องหมายแห่งความเจริญของประเทศ เป็นหลักฐานสำคัญในการบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ และยังแสดงถึงความเจริญในการสืบทอดพุทธศาสนา ถือได้

ว่าเป็นมรดกโลกชิ้นสำคัญที่ตกทอดมาเป็นสมบัติของทุกคน ทั้งยังเป็นมรดกที่มีความหมายต่อการศึกษาค้นคว้าความรู้ของอนุชนรุ่นหลังได้เป็นอย่างดี (สมชาติ มณีโชติ, 2529)

จากข้อมูลเบื้องต้น ถือได้ว่าคุณสมบัติที่สำคัญของจิตรกรรมฝาผนังนั้น อยู่ที่เป็นการจัดบันทึกความรู้สึก จิตใจ ปัญญาของมนุษย์ ที่มีคุณค่าสูงอย่างยิ่ง และมีคุณประโยชน์ในการใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาหาความรู้อย่างอเนกอนันต์

หากมองในด้านคุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังไทยในด้านต่าง ๆ ที่พบเห็นกันอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศ พบว่าจิตรกรรมฝาผนังส่วนมากมีรูปแบบการถ่ายทอดที่เป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นนั้น ๆ นิยมเขียนบนพื้นผนังที่มีขนาดใหญ่ เช่น ผนังโบสถ์ ผนังวิหาร ผนังศาลาการเปรียญ ฯลฯ และทำกันมาตั้งแต่สมัยโบราณในยุคนั้นต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา วรรณคดี เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ การแต่งกายและเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ด้วยเหตุดังกล่าวภาพจิตรกรรมฝาผนังไทยจึงจัดเป็นหลักฐานขั้นต้นที่ใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาเรื่องราวของอดีต จึงมีคุณค่าทั้งทางจิตรกรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี คติความเชื่อ เป็นมรดกทางศิลปกรรมที่สำคัญอย่างยิ่งที่ควรดูแลรักษาไว้

เรื่องราวศิลปะกับศาสนานั้นนับได้ว่าเป็นสิ่งที่มีคู่กันมาโดยตลอด โดยเฉพาะในสมัยโบราณด้วยแล้วแทบจะกล่าวได้ว่า ศิลปะคือส่วนหนึ่งของศาสนาก็ว่าได้ โดยปกติทั่วไปแล้วการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังก็เพื่อต้องการพรรณาพฤติกรรมของมนุษย์ให้เป็นไปตามอุดมคติ ที่ไม่มีในโลกแห่งความเป็นจริง โดยช่างได้อาศัยอาคาร บ้านเรือน ป่าเขา แม่น้ำลำธารในสมัยนั้น นำมาเขียนประกอบกับรูปภาพต่าง ๆ เพื่อให้พฤติกรรมที่ต้องการจะนำเสนอได้ดูเหมือนจริงตามธรรมชาติ (จุลทัศน์ พยามรานนท์, 2526) สิ่งที่ได้แสดงออกในงานจิตรกรรมฝาผนังจะเป็นไปในทางคุณธรรม ความดีงาม โดยนำพฤติกรรมของมนุษย์ในทางที่ดีมาพรรณาไว้เพื่อเป็นแบบอย่างของสังคมด้วยรูปภาพที่เกี่ยวกับการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ด้วยการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับ บาป บุญ คุณ โทษ มาปรากฏให้เห็น ถึงแม้ว่ารูปภาพเหล่านั้นจะเป็นรูปแบบที่เกิดจากความคิดและจินตนาการ ตลอดจนสถานที่ที่ไม่เป็นไปตามความเป็นจริงก็ตาม

นอกจากความสำคัญเพราะเป็นความรู้ต่าง ๆ แล้ว จิตรกรรมฝาผนังยังแสดงให้เห็นถึงความงามในภาพไทย คือการแสดงออกด้วยเส้นและท่าทางในทำนาฏศิลป์ไทยที่ดูอ่อนช้อย การตัดเส้นอย่างประณีตละเอียดอ่อน ซึ่งแสดงถึงคุณลักษณะพิเศษของความงามในภาพเขียนไทยโดยเฉพาะและเป็นแบบอย่างที่ไม่เหมือนชาติใด ๆ จึงจัดเป็นศิลปกรรมประจำชาติอย่างแท้จริง (กรมศิลปากร, 2529) ผลพลอยได้ประการหนึ่งจากจิตรกรรมฝาผนังทำให้ทราบถึงวิวัฒนาการของช่างเขียนในการสร้างสรรค์ผลงาน ทั้งด้านเทคนิค วิธีการ การใช้วัสดุอุปกรณ์ และแรงบันดาลใจ ตลอดจนสะท้อนให้เห็นคติความเชื่อ ความประทับใจของช่าง เพราะช่างเขียนจะถ่ายทอดสิ่งที่ตนเองพบเห็นลงในผลงานนั้นด้วยเสมอ

จิตรกรรมฝาผนังของไทยที่พบเห็นกันอยู่นั้น มีวัตถุประสงค์ในการสร้างงานที่แตกต่างกัน ออกไปขึ้นอยู่กับยุคสมัย และสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นสำคัญ แต่สิ่งหนึ่งที่ปรากฏอยู่ชัดเจน คือ จิตรกรรมฝาผนังสร้างขึ้นเพื่อประดับสถานที่อันเป็นที่สูง เช่น พระมหามหาปราสาท พระราชวัง และศาสนสถานในหังดงาม ก่อให้เกิดความศรัทธา สงบร่มเย็น เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ควรเคารพสักการะ และเป็นที่ตั้งแห่งสมาธิเพื่อน้อมจิตไปในทางกุศล

ความมุ่งหมายสำคัญที่สุดในการสร้างจิตรกรรมฝาผนัง คือ เพื่อน้อมนำซึ่งก้องให้ผู้ชมภาพเกิดความเลื่อมใสศรัทธา และได้ทราบเรื่องราวธรรมกรรมของพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้ภาพที่ประดิษฐ์ขึ้นจึงวิจิตรประณีตเป็นความงามบริสุทธิ์ และให้ความคิดตามหลักพระธรรมชั้นสูงจนทุกวันนี้ แม้ความรู้ด้านเทคโนโลยีจะเจริญก้าวหน้าอย่างมาก แต่เราไม่สามารถจะสร้างจิตรกรรมฝาผนังที่มีคุณค่าสูงที่ให้ความรู้สึกทางจิตใจเช่นนี้ได้อีก เป็นเพราะวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมของเราได้เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยโบราณโดยสิ้นเชิง (วรรณิกา ณ สงขลา, 2528)

การสร้างงานจิตรกรรมฝาผนังไทยสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าและก่อให้เกิดคุณประโยชน์นานับประการทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ในเชิงประวัติศาสตร์ เป็นการบันทึกเรื่องราวในอดีตไว้ในแง่มุมต่าง ๆ สามารถใช้เป็นหลักฐานในการศึกษาอดีตได้ ในเชิงศิลปะ สถาปัตยกรรม และโบราณคดี เป็นการแสดงเอกลักษณ์ประจำชาติ ภูมิปัญญาของช่าง และใช้เป็นแหล่งในการศึกษารูปแบบของสิ่งก่อสร้างอันเก่าแก่ได้จากภาพเขียนเหล่านั้น ทำให้ทราบถึงวิวัฒนาการของศิลปกรรมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีประโยชน์ในเชิงวัฒนธรรมประเพณี คตินิยม และเป็นการบันทึกเรื่องราวทางศาสนา เป็นที่ศึกษาความคิดความเชื่อในการดำรงชีวิตของคนในอดีต และเป็นหลักฐานแสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนาไม่เคยเลื่อมความศรัทธาไปจากชาติไทย อีกทั้งยังเป็นเครื่องมียในการเผยแพร่ศาสนาอีกประการหนึ่ง นอกจากประโยชน์ในด้านต่าง ๆ แล้ว ยังมีประโยชน์ทางเศรษฐกิจต่อประเทศชาติอีกด้วยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการท่องเที่ยว เพราะสถานที่ต่าง ๆ ที่ปรากฏงานจิตรกรรมฝาผนังไทยโบราณ สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้าชมจำนวนมาก เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับประเทศชาติได้อีกหนทางหนึ่ง (สมชาติ มณีโชติ, 2529)

เมื่อย้อนดูสภาพของจิตรกรรมฝาผนังอันเก่าแก่เหล่านั้นแล้ว จะพบว่าจิตรกรรมฝาผนังเหล่านั้นมีสภาพลบเลือน ผุพัง ชำรุดอย่างหนัก และกำลังสูญสลายไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งนับวันจิตรกรรมฝาผนังอันมีค่าเหล่านั้นจะหมดสิ้นไป เป็นการสูญเสียที่ไม่มีสิ่งใดมาทดแทนได้ อีกสาเหตุหนึ่งที่สำคัญที่ทำให้งานศิลปกรรมเปลี่ยนแปลงสภาพไปคือ มนุษย์ มนุษย์เป็นตัวทำลายที่อันตรายที่สุดต่อสิ่งที่ตนเองสร้างสรรค์เสมอ ไม่ว่าจะการกระทำนั้นเกิดโดยเจตนา หรือโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็ตาม สวัสดิ์ ต้นตีสู่ (2518-2519) ได้ให้ความเห็นว่าปัญหาและอุปสรรคที่ทำให้ศิลปกรรมถูกทำลาย คือการขาดความรู้ในคุณค่าของศิลปกรรมไทย การรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ขาดการดูแลเอาใจใส่

ของผู้ดูแลและผู้เกี่ยวข้อง ภัยจากธรรมชาติ อากาศร้อนชื้น หรือสภาพสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่น สภาพแวดล้อมมีใกล้เคียงทำลายคุณค่าของสถาปัตยกรรมไทย การอนุรักษ์ที่ผิดหลักวิชาการ ขาดกำลังคน กำลังเงินในการอนุรักษ์ ตลอดจนผลประโยชน์ที่เข้ามามีบทบาททำลายคุณค่าของศิลปกรรมไทย

นอกจากนี้ยังมีสาเหตุอื่น ๆ อีกมากมาย ดังเช่น น้ำฝนรั่วจากหลังคาพระอุโบสถ น้ำจากพื้นดินซึมขึ้นมา ฝุ่นละออง ก๊าซพิษ เชื้อรา ตะไคร่ แรงสาเห็ด ฯลฯ ซึ่งมีผลต่อจิตรกรรมฝาผนังทั้งสิ้น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า "จิตรกรรมฝาผนัง เป็นศิลปกรรมที่มีคุณค่ายิ่งต่อมนุษยชาติในปัจจุบัน ซึ่งประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกได้ใช้ความพยายามทุกวิถีทางที่จะรักษา และคุ้มครองป้องกันจิตรกรรมเหล่านั้นอย่างสุดความสามารถ แม้ประเทศที่มีจิตรกรรมเหลืออยู่เพียงเล็กน้อย ก็จะได้รับ การอนุรักษ์ให้คงสภาพไว้เป็นอย่างดีที่สุด" (กรมศิลปากร, 2529) และ น.ณ.ปากน้ำ (2530) ได้แสดงทัศนะที่สอดคล้องว่า วัดที่มีภาพเขียนอยู่ค่อนข้างจะมีความสำคัญ และพระภิกษุที่ครอบครองวัดในสมัยนี้เป็นคนรุ่นใหม่มักไม่เห็นความสำคัญของศิลปะโบราณ เช่น รั้วโบสถ์และสร้างขึ้นใหม่ บางครั้งเอน้ำปูนขาวไปทาทับภาพเขียนเก่าแก่ ซึ่งทำให้สูญเสียศิลปกรรมของชาติไปมากมาย

จากความสำคัญและปัญหาดังกล่าวข้างต้นเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังไทยนั้น ย่อมแสดงให้เห็นว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังไทยโบราณ มีคุณค่าต่าง ๆ มากมายควรที่จะสงวนรักษาและถ่ายทอดไปสู่อนุชนรุ่นหลัง เพื่อให้เกิดความตระหนักในคุณค่า เกิดความห่วงใยในการอนุรักษ์ศิลปกรรมของชาติรวมทั้งการให้การศึกษายังทั่วถึง สร้างเจตคติและทักษะในการปฏิบัติงานเฉพาะบุคคลหรือกลุ่ม เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าว อันจะเกิดมีขึ้น

วรรณิภา ณ สงขลา (2528) ได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า ในปัจจุบันได้มีหน่วยงานหนึ่งที่ตั้งขึ้นมาเพื่ออนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังมีหน้าที่ซ่อมแซมสงวนรักษาผลงานจิตรกรรม ให้อยู่ในสภาพปกติ และหน่วยงานที่ตั้งขึ้นสังกัดอยู่ในกรมศิลปากร เมื่อปีพุทธศักราช 2519 อธิบดีกรมศิลปากร (2529) ได้อธิบายไว้ในคำนำหนังสือโครงการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังเรื่องต้นตอหนึ่งว่า โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ เป็นมรดกที่สำคัญยิ่งของชาติที่สืบทอดกันมาตามยุคสมัยต่าง ๆ รัฐบาลได้มอบหมายภาระหน้าที่ในการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมให้กรมศิลปากรอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกของคนรุ่นต่อไป การบำรุงรักษาและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมได้กำหนดไว้เป็นกิจกรรมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 และปฏิบัติสืบต่อกันมาในแผนพัฒนา ฉบับที่ 5 แผนพัฒนา ฉบับที่ 6 และสืบต่อมาในแผนพัฒนา ฉบับที่ 7 ระยะเวลา พ.ศ. 2535-2539 ซึ่งเป็นฉบับปัจจุบัน

นอกจากนี้รัฐยังให้ความสำคัญและเล็งเห็นประโยชน์ของคุณค่าศิลปกรรมไทย จึงได้กำหนดแนวทางการศึกษาและได้ปรากฏในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) ได้กำหนดนโยบายและมาตรการในการพัฒนาการศึกษาและส่งเสริมทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ไว้ชัดเจนในข้อที่ 7 คือ สนับสนุนให้สถาบันอุดมศึกษามีบทบาทในการเสริมสร้าง และอนุรักษ์ศิลปะ

และวัฒนธรรมไทย ตลอดจนสร้างความเข้าใจ และให้เห็นคุณค่าในศิลปะและวัฒนธรรมไทย และของ นานาประเทศให้มากยิ่งขึ้น แสดงให้เห็นถึงความสำคัญในการให้ความรู้ทางการศึกษาระดับต่าง ๆ โดยเฉพาะการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่มีบทบาทในการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ ปลูกฝัง วัฒนธรรม และส่งเสริมคุณค่าทางศิลปะ ตลอดจนการอนุรักษ์เผยแพร่มรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ

จากข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมา รัฐพึงเห็นความสำคัญในคุณค่าของศิลปะและศิลปวัฒนธรรม ได้จัดให้มีวิชาที่เกี่ยวกับศิลปะและศิลปวัฒนธรรมสอนในโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัยนั้น มีข้อ ที่น่าสนใจดังที่ พัทธา สายหู (2525) ได้กล่าวว่า หลักสูตร การเรียนการสอนศิลปะในโรงเรียน จะไม่คำนึงถึงศิลปะในอดีต ตัวอย่างเช่น การสอนลายไทย ครูจะสอนด้วยวิธีเขียนลาย แต่จะไม่ สอนให้เห็นความสำคัญ ความงามของลาย ไม่สอนให้เกิดความรู้ว่าลายสมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา นั้น เขียนอย่างไร เป็นต้น สงวน รอดบุญ (2529) ได้กล่าวเสริมว่า สิ่งที่น่าเป็นห่วงในการวาง พื้นฐานศิลปวัฒนธรรมไทยตามโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย บางแห่งจะมีเฉพาะในหลักสูตร แต่ในทางปฏิบัติกลับตรงกันข้าม มุ่งเฉพาะศึกษาศิลปสากลและไม่พยายามส่งเสริมศิลปกรรมไทย ตลอดจนครู อาจารย์ ก็ขาดความรู้ ไม่สนใจเรื่องศิลปวัฒนธรรมและมองข้ามศิลปะไทยไป ปัญหา อันหนึ่งที่ครูมักจะมีมุ่งเน้นสอนสิ่งที่ใกล้ตัว และขาดความรู้สิ่งที่ไกลตัว จึงเป็นสาเหตุทำให้วิชาการ ทางด้านนี้เฉื่อยชาลง และถ้าจะเปรียบอัตราส่วนการศึกษาระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะสากลแล้ว จะพบว่า มีระดับที่แตกต่างกัน ศิลปะสากลจะมีการศึกษาที่ค่อนข้างกว้างขวาง เอกสาร หนังสือ ตำราก็มีมาก ส่วนการศึกษาศิลปะไทยจะอยู่ในวงแคบ เอกสาร หนังสือ ตำรา ก็ขาดแคลน จึงเป็นผลให้การศึกษาด้านนี้ยังคงอยู่ในสภาพล้าหลังและขาดความสนใจโดยทั่วไป

จากความเป็นมาและปัญหาดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเกิดความห่วงใยในคุณค่าของ จิตรกรรมฝาผนังไทยโบราณ อันเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติที่นับวันจะสูญสลายไปตามกาล เวลาและเพื่อต้องการให้เยาวชนเกิดความรู้สึกสำนึกในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมประเภทนี้ ผู้วิจัย จึงได้เลือกศึกษาความคิดเห็นของนิสิตสาขาวิชาศิลปศึกษา ชั้นปีที่ 3 ระดับปริญญาตรี ในสถาบัน อุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ซึ่งผ่านการเรียนวิชาศิลปะไทยหรือศิลปะไทยเบื้องต้นมาแล้ว เพราะเนื่องจากวิชาดังกล่าวเป็นวิชาบังคับในหมวดวิชาเอกศิลปศึกษา ที่มีเนื้อหาการเรียนการสอน ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ และมีประสบการณ์ตรงต่อศิลปกรรมไทยเป็นอย่างมาก ตามที่ปรากฏอยู่ใน หลักสูตรของแต่ละมหาวิทยาลัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิชาเอกศิลปศึกษา มีรายวิชาบังคับ 44 หน่วยกิต รายวิชาเลือก 16 หน่วยกิต และวิชาบังคับ 2709218 ศิลปะไทย (Art of Thailand) มุ่งเน้นให้นิสิตเข้าใจถึงความเป็นมาและวิวัฒนาการศิลปะไทยสมัยต่าง ๆ เน้นในงานสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และศิลปะการช่างของไทย (ครุศาสตร์, 2538)

หลักสูตรการศึกษาระดับบัณฑิต คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร วิชาเอกศิลปศึกษา มีรายวิชาบังคับ 28 หน่วยกิต รายวิชาเลือก 16 หน่วยกิต และวิชาบังคับ ศป 160 ศิลปะไทยเบื้องต้น (Introduction to Thai Art) ให้นิสิตศึกษาและฝึกปฏิบัติลายไทย ภาพไทย แหล่งที่มา อุดมคติในระดับพื้นฐาน (ศิลปกรรมศาสตร์, 2536) หลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิชาเอกศิลปศึกษา มีรายวิชาบังคับ 38 หน่วยกิต รายวิชาเลือก 20 หน่วยกิต และวิชาบังคับ 211-124 ศิลปะไทย 1 (Thai Art 1) ศึกษาความเป็นมาและวิวัฒนาการของศิลปะไทย ในด้านรูปแบบลักษณะงานโดยวิธีการปฏิบัติเกี่ยวกับงานจิตรกรรม ปฏิมากรกรรม สถาปัตยกรรมแต่ละสมัย 211-328 ศิลปะไทย 2 (Thai Art 2) ศึกษารูปแบบลักษณะเทคนิคของศิลปะไทย โดยปฏิบัติและเปรียบเทียบเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์งานศิลปะไทย และสามารถแสดงออกในลักษณะเฉพาะตนได้ (ศึกษาศาสตร์, 2538) หลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี วิชาเอกศิลปศึกษา มีรายวิชาบังคับ 35 หน่วยกิต รายวิชาเลือก 25 หน่วยกิต และวิชาบังคับ 277-311 ศิลปะไทยเบื้องต้น (Introduction to Thai Art) ศึกษาภูมิหลังของศิลปะไทย การเขียนภาพพระบายสี ลายไทย ภาพคน สัตว์ และองค์ประกอบอื่น ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษา และปฏิบัติงานศิลปะไทย นำไปประยุกต์ใช้กับงานศิลปะสาขาอื่น (สงขลานครินทร์, 2538) หลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วิชาเอกศิลปศึกษา มีรายวิชาบังคับ 28 หน่วยกิต รายวิชาเลือก 16 หน่วยกิต และวิชาบังคับ ศป 160 ศิลปะไทยเบื้องต้น (AR 160 Introduction to Thai Art) ให้นิสิตศึกษาและฝึกปฏิบัติลายไทย ภาพไทย แหล่งที่มา อุดมคติในระดับพื้นฐาน (มหาสารคาม, 2538)

จากเนื้อหาวิชาศิลปะไทยและวิชาศิลปะไทยเบื้องต้นที่เป็นวิชาบังคับ ย่อมทำให้นิสิตแต่ละมหาวิทยาลัยเกิดความรู้ ความเข้าใจ ในประวัติความเป็นมา เนื้อหา รูปแบบ เทคนิควิธีการ และเห็นความสำคัญของวิวัฒนาการจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ตลอดจนนิสิตได้มีโอกาสฝึกปฏิบัติการเขียนลาย การลอกลาย เขียนภาพพระบายสี ภาพคน สัตว์ และองค์ประกอบอื่น ๆ จึงทำให้นิสิตเกิดความชำนาญและมีความรู้พื้นฐานทางศิลปะได้เป็นอย่างดี อีกทั้งรายวิชาต่าง ๆ ที่เปิดทำการเรียนการสอนของแต่ละมหาวิทยาลัย ก็เอื้ออำนวยให้นิสิตเกิดทักษะเพิ่มมากขึ้น เช่น วิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ ศิลปะพื้นบ้าน ศิลปวิจารณ์ สุนทรียศาสตร์ ทักษะศิลป์ วาดเส้น จิตรกรรม ภาพพิมพ์ การออกแบบ และการเขียนแบบ เป็นต้น

สำหรับงานวิจัยทางด้านการศึกษาอันเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อการรับรู้คุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังไทย ของนิสิตสาขาวิชาศิลปศึกษานั้นยังไม่มี จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาวิจัยผลงานทางด้านนี้ เพื่อต้องการทราบความคิดเห็นทั่วไปเกี่ยวกับคุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังไทย ด้าน

คุณค่าทางเรื่องราว และคุณค่าทางศิลปะ ตามการรับรู้ของนิสิตสาขาวิชาศิลปศึกษา ชั้นปีที่ 3 ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอน อันจะนำไปสู่การปลูกฝังความคิด ทักษะ ทักษะ ความรู้ ความเข้าใจ ที่มีต่อศิลปกรรมไทย ตลอดจนตระหนักในคุณค่าศิลปะและศิลปวัฒนธรรม เพื่อดำรงรักษาและอนุรักษ์ไว้ให้เป็นมรดกของชาติสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังไทย ด้านคุณค่าทางเรื่องราว และคุณค่าทางศิลปะ ตามการรับรู้ของนิสิตสาขาวิชาศิลปศึกษา ชั้นปีที่ 3 ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาคุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังไทยด้านต่าง ๆ ดังนี้ คือ
  - 1.1 คุณค่าทางเรื่องราว (Content Value)
    - 1.1.1 เรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์และธรรมชาติของมนุษย์
(Man and his own Value)
    - 1.1.2 เรื่องราวที่มนุษย์เกี่ยวข้องกับมนุษย์ด้วยกัน
(Man and Other People)
    - 1.1.3 เรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม
(Man and the Impersonal Environment)
    - 1.1.4 เรื่องราวเกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งที่ไม่มีความตัวตน
(Man and Intangibles)

(สมชาติ มณีโชติ, 2529)

- 1.2 คุณค่าทางศิลปะ โดยเน้นสุนทรียภาพ (Aesthetics)
  - 1.2.1 ความงาม (Beauty)
  - 1.2.2 ความรู้สึกร่วมกัน (Empathy)
  - 1.2.3 ความรู้ (Knowledge)
  - 1.2.4 การรับรู้ (Perception)
  - 1.2.5 กระบวนการเชิงวิพากษ์วิจารณ์ (Critical Process)

เฮอริวิทซ์ (Hurwitz, 1977)

2. กลุ่มประชากรที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ นิสิตที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 3 สาขาวิชาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปศึกษา ภาควิชาการศึกษาพลาย ประจำปีการศึกษา 2539 ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ประกอบด้วย

- 2.1 สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 2.2 สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- 2.3 สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- 2.4 สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
- 2.5 สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ถือเป็นแบบสอบถามที่มีประสิทธิภาพและเชื่อถือได้ เพราะได้ผ่านการตรวจสอบแก้ไขจากผู้เชี่ยวชาญและได้นำไปทดลองใช้กับนักศึกษาซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างประชากรจริง แล้วมาหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม
2. ถือว่าผู้ตอบแบบสอบถามตอบด้วยความจริงใจ โดยผู้วิจัยเป็นผู้นำแบบสอบถามไปให้นิสิตสาขาวิชาศิลปศึกษาตอบด้วยตนเอง

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. คุณค่า หมายถึง สิ่งที่มีประโยชน์ เป็นของหายาก มีราคาและเป็นสิ่งที่บุคคลทั่วไปให้การชื่นชมยกย่อง
2. จิตรกรรมฝาผนัง หมายถึง รูปภาพเขียนระบายสีเป็นงานทัศนศิลป์ โดยแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา วัฒนธรรม ขนบประเพณี ฯลฯ และปรากฏเป็นภาพบนผนังโบสถ์ วิหาร พระสถูป หรือพระปราสาท
3. การรับรู้ หมายถึง การสัมผัสที่มีความหมาย การรับรู้เป็นการแปลหรือตีความแห่งการสัมผัส ที่ได้รับออกเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มีความหมาย (จำเนียร ชวงไชติและคณะ, 2516) โดยอาศัยอวัยวะรับสัมผัสที่เรามีอยู่ ได้แก่ ตา หู ปาก จมูก ผิวหนัง เป็นเครื่องมือสำคัญในการรับรู้ (สุชา จันท์เอม, 2517)

4. นิสิตสาขาวิชาศิลปศึกษา หมายถึง นิสิตระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 3 สาขาวิชาศิลปศึกษา ภาควิชาการศึกษา วิทยาลัยการศึกษาระดับปริญญาตรี 2539 ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

5. สถาบันอุดมศึกษา หมายถึง มหาวิทยาลัยของรัฐที่สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ที่เปิดสอนหลักสูตรศิลปศึกษา ระดับปริญญาตรี ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังไทย ในด้านความเข้าใจ การรับรู้คุณค่า และสุนทรียภาพ ของนิสิตสาขาวิชาศิลปศึกษา ชั้นปีที่ 3 ระดับปริญญาตรี ในสถาบัน-อุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย อันจะนำไปสู่การพัฒนาการเรียนการสอนและการส่งเสริม การอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรม
2. ผลจากการวิจัยจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา ในการใช้เป็นแนวทางปรับปรุงหลักสูตร เนื้อหาวิชาศิลปะไทยหรือวิชาศิลปะไทยเบื้องต้น ตลอดจน เป็นการส่งเสริมปลูกฝังค่านิยมและทัศนคติได้อย่างถูกต้องให้กับเยาวชน ให้มีจิตสำนึกในคุณค่าของ ศิลปวัฒนธรรมไทย ในอันที่จะสงวนรักษามรดกของชาติสืบไป
3. จะเป็นแนวทางให้ผู้ที่สนใจได้ศึกษาค้นคว้าในโอกาสต่อไป